

Forrás: <https://www.folyoirat.tortenelemtanitas.hu/2020/11/segedanyagok-a-2020-as-tortenelem-kerettantervek-bevezetesehez-i-11-03-05/>

„Trianon 100” a Történelemtanításban

Segédanyagok a 2020-as történelem kerettantervek bevezetéséhez I.

Adatok (lexikák) a 2012-es és a módosított, 2020-as tantervekben (5–6. és 9–10. évfolyam)

2020 szeptemberétől évfolyamonkénti felmenő jelleggel bevezetésre kerülnek a módosított kerettantervek.¹ Három évig két kerettanterv (Ktt) lesz érvényben a módosítás 2023/2024-es teljes körű bevezetéséig az általános és középiskolában egyaránt. Ennek az átmeneti időszaknak a megkönnyítésére egy olyan segédanyagot készítettünk, amelyben egymás mellett szerepelnek a 2012-es és 2020-as kerettantervek adatai (lexikák): értelmező és tartalmi kulcsfogalmak, valamint tanévenkénti és történelmi koronkénti, sőt főbb témakörönkénti bontásban a fogalmak, személynevek, kronológiai és topográfiai adatok felsorolásban. Alkottunk egy középső rovatot is, amely a két kerettanterv közös követelményeit tartalmazza. Első közlésünkben az általános iskola 5-6. és a középiskola 9-10. osztályának vonatkozó követelményeit kötöttük csokorba. A segédanyag végén megadjuk a Történelem érettségi adattárból hiányzó 9-10. évfolyamos fogalmak meghatározásait is.

Adatok (lexikák) a 2012-es és a módosított, 2020-as tantervekben

ÁLTALÁNOS ISKOLA: 5-6. ÉVFOLYAM

Kulcsfogalmak

CSAK A 2012-ES TANTERVBEN	MINDKÉT TANTERVBEN	CSAK A 2020-AS TANTERVBEN
Értelmező kulcsfogalmak		
történelmi nézőpont, értelmezés, interpretáció,	történelmi idő, történelmi forrás, ok és következmény, változás és folyamatosság, tény és bizonyíték, történelmi jelentőség,	

Segédanyagok a 2020-as történelem kerettantervek bevezetéséhez I.

Adatok (lexikák) a 2012-es és a módosított, 2020-as tantervekben
(5–6. és 7–8. évfolyam)

Tartalmi kulcsfogalmak		
Politikai		
önkényuralom, királyság, alkotmányos királyság, császárság, rendelet, gyarmatosítás, parlamentarizmus, hatalmi ág, közigazgatás	politika, állam, államszervezet, államforma, köztársaság, egyeduralom, törvény, birodalom, demokrácia, jog,	monarchia, önkormányzat,
Társadalmi		
felemelkedés, lesüllyedés, társadalmi mobilitás, nemzetiség, népességfogyás, népességgrobbanás, migráció, identitás, forradalom,	társadalom, társadalmi csoportok, életmód, nemzet, város, falu,	nép csoport,
Gazdasági		
gazdasági rendszer, gazdasági tevékenység, gazdasági teljesítmény, gazdasági válság, pénzgazdálkodás, termelés, erőforrás,	gazdaság, kereskedelem, piac, adó,	pénz, mezőgazdaság, ipar, önellátás, ártermelés,
Eszme- és vallástörténeti		
többistenhit, egyistenhit, vallásüldözés,	kultúra, vallás,	művészet, hit, egyház, világnézet.

A főbb témakörök a 2012-es és 2020-as tantervekben

2012-ES KERETTANTERV	2020-AS KERETTANTERV
	Személyes történelem (7 óra)
1-2. Az emberiség őskora. Egyiptom és az ókori Kelet kultúrája (12 óra)	1-3. Fejezetek az ókor történetéből (13 óra)
3-4. Az ókori görög-római világ (23 óra)	4. A kereszténység (5 óra)
5. A középkori Európa világa (14 óra)	5. A középkor világai (13 óra)
6. A magyarság történetének kezdetei és az Árpádok kora (16 óra)	6. Képek és portrék az Árpád-kor történetéből (20 óra)
7. A Magyar Királyság virágkora (13 óra)	7. Képek és portrék a magyar állam virágkorából (10 óra)
8. A világ és Európa a kora újkorban (14 óra)	8. Új látóhatárok (11 óra)
9-10. Magyarország a kora újkorban (18 óra)	9. Portrék és történetek Magyarország kora újkori történetéből (14 óra)

Segédanyagok a 2020-as történelem kerettantervek bevezetéséhez I.

Adatok (lexikák) a 2012-es és a módosított, 2020-as tantervekben
(5–6. és 7–8. évfolyam)

	10. Élet a kora újkori Magyarországon (6 óra)
11-12. A forradalmak és a polgárosodás kora Európában és Magyarországon (20 óra)	11. Forradalmak kora (5 óra)
	12. A magyar nemzeti ébredés és polgárosodás kora (15 óra)

Adatok (lexikák)

Megjegyzések:

- A táblázatokban az egyes témaköröket a számjegyükkel jelöltük.
- A 2020-as tanterv adatait enyhébb, a közös tantervi adatokat erősebb szürkítéssel jeleztük.
- A fogalmakat jellemzően iskolatípusonként egyszer adtuk meg, a leginkább indokolt helyen.

CSAK A 2012-ES TANTERVBEN	MINDKÉT TANTERVBEN	CSAK A 2020-AS TANTERVBEN
5.ÉVFOLYAM		
Őskor, ókor		
Fogalmak		
1. régészet, szerszámkészítés, ékírás, betűírás, múmia,	kódex, őskor, ókor, öntözéses földművelés, fáraó, piramis, hieroglifa,	jelenkor/modern kor
2. mítosz, Akropolisz,	városállam, olümpiai játékok, népgyűlés,	2. jósdá, többistenhit, monda, falanx,
	légió, rabszolga, provincia, népvándorlás,	3. gladiátor, amfiteátrum,
4. jeruzsálemi szentély, diaszpóra,	egyistenhit, Biblia, Ószövetség/héber Biblia, zsidó vallás, Újszövetség,	4. keresztény vallás, keresztség és úrvacsora,
Személyek		
		1. Kheopsz,
	Zeusz, Periklész,	2. Pallasz Athénéé, Nagy Sándor,
	Romulus, Hannibál, Caesar, Augustus, Attila,	
4. Ádám, Éva, Noé,	Mózes, Dávid, Salamon, Jézus, Mária, József,	4. Szent Péter és Szent Pál apostolok,
Kronológia		
1. évtized, emberöltő,	Krisztus előtt (Kr. e.), Krisztus után Kr. u.), évszázad,	

Segédanyagok a 2020-as történelem kerettantervek bevezetéséhez I.

Adatok (lexikák) a 2012-es és a módosított, 2020-as tantervekben
(5–6. és 7–8. évfolyam)

2. Kr. e. 3000 körül,	Kr. e. 776, Kr. e. 490, Kr. e. V. század közepe,	
	Kr. e. 753, Kr. u. 476,	
Topográfia		
1. ókori Kelet, Mezopotámia,	Egyiptom, Nílus, Kína,	
2. Balkán-félsziget, Olümposz, Perzsa Birodalom,	Athén, Spárta, Marathón,	2. Olümpia,
3. Karthágó, Szicília,	Itália, Róma, Római Birodalom, Pannónia, Aquincum,	
4. Júdea,	Betlehem, Jeruzsálem,	
Középkor		
Fogalmak		
5. hűbérúr, hűbéres, vár, majorság, eretek, vallási intolerancia, zsidóüldözés, középkori város, távolsági kereskedelem, könyvnyomtatás,	középkor, lovag, uradalom, jobbágy, robot, iszlám, pápa, szerzetes, kolostor, kódex, lovag, céh, járvány,	5. földesúr, bencés rend, pálos rend, katolikus, román stílus, gótikus stílus, polgár,
6. félnomád életmód, nemzetség, nagycsalád, táltos,	hun, finnugor, törzs, fejedelem, honfoglalás, kalandozások, Szent Korona, vármegye, tized, ispán, tatár/mongol, kun,	6. vérszerződés, székelyek,
Személyek		
5. Nagy Károly,	Mohamed, Szent Benedek, Gutenberg,	
	Álmos, Árpád, Géza fejedelem, Szent István, Szent Gellért, Szent László, Könyves Kálmán, IV. Béla, Szent Margit,	6. Szent Erzsébet,
Kronológia		
5. 622, 800, XV. század,		
6. IX. század, (895)-900, 1077,	895, 997-(1000)-1038, 1241-1242, 1301,	6. 907, 1222,
Topográfia		
5. Bizánci Császárság, Frank Birodalom, Mekka, Arab Birodalom,	Német-római Császárság,	5. Szentföld, Anglia, Franciaország,

Segédanyagok a 2020-as történelem kerettantervek bevezetéséhez I.

Adatok (lexikák) a 2012-es és a módosított, 2020-as tantervekben
(5–6. és 7–8. évfolyam)

6. Urál,	Etelköz, Vereckei-hágó, Kárpát-medence, Erdély, Pannonhalma, Esztergom, Székesfehérvár, Buda, Muhi, Horvátország,	
6. ÉVFOLYAM		
Fogalmak		
7. nádor, ősiség, kilenced	aranyforint, nemes, kormányzó, végvár, kormányzó,	7. szekérvár, zsoldos,
Személyek		
	I. Károly, I. (Nagy) Lajos, Luxemburgi Zsigmond, Hunyadi János, Hunyadi Mátyás,	
Kronológia		
7. 1308,	1456, 1458-1490,	7. 1335,
Topográfia		
	Lengyelország, Csehország, Nándorfehérvár, Visegrád,	7. Oszmán Birodalom,
Kora újkor		
Fogalmak		
8. felfedező, protestáns,	újkor, gyarmat, manufaktúra, tőzsde, részvény, reformáció, jezsuita, katolikus megújulás, felvilágosodás, alkotmány,	8. református, evangélikus, ellenreformáció, vallási türelem, bank,
9-10. szpáhi, hajdú, betelepítés, úrbér, jobbágyrendelet, zsellér, türelmi rendelet,	hódoltság, szultán, janicsár, végvár, kuruc, labanc,	9. szabadságharc, 10. nemzetiség, ortodox, barokk,
Személyek		
8. Cromwell, XIV. Lajos, Rousseau,	Kolumbusz, Luther, Kálvin, Washington,	8. Magellán, Károli Gáspár, Pázmány Péter, Kopernikusz,
9-10. II. József,	I. Szulejmán, Dobó István, Bocskai István, Bethlen Gábor, Zrínyi Miklós (a költő és hadvezér), II. Rákóczi Ferenc, Mária Terézia,	9. II. Lajos,
Kronológia		
	1492, 1517, 1776,	
9-10. 1740-1780,	1526, 1541, 1552, 1686, 1703- 1711,	

Segédanyagok a 2020-as történelem kerettantervek bevezetéséhez I.

Adatok (lexikák) a 2012-es és a módosított, 2020-as tantervekben
(5–6. és 7–8. évfolyam)

Topográfia		
8. Amerika, Versailles, Szentpétervár,	London,	8. Spanyolország, India,
9-10. Gyulafehérvár,	Mohács, Pozsony, Bécs, Erdélyi Fejedelemség, Eger,	9. Sárospatak, 10. Temesvár,
Újkor		
Fogalmak		
11. népfelség elve, jakobinus, polgári nemzet,	ipari forradalom, tőkés, bérmunkás, kapitalizmus, szabad verseny, forradalom, diktatúra,	11. gyár, tömegtermelés, munkanélküliség,
12. alsótábla, felsőtábla, reformkor, felelős kormány, nemzetiségi törvény,	rendi országgyűlés, közteherviselés, jobbágyfelszabadítás, cenzúra, sajtószabadság, választójog, honvédség, trónfosztás, kiegyezés,	12. miniszterelnök,
Személyek		
11. XVI. Lajos, Robespierre,	Watt, Napóleon,	11. Edison,
12. Kölcsey Ferenc, Wesselényi Miklós, Petőfi Sándor, Jellasics,	Széchenyi István, Kossuth Lajos, Deák Ferenc, Batthyány Lajos, Bem József, Görgei Artúr, Ferenc József,	12. Klapka György,
Kronológia		
	1789, 1815,	
11. 1832-1836, 12. 1849. április 14.,	1830–1848, 1848. március 15., 1849. október 6., 1867,	
Topográfia		
11. Waterloo,	Párizs, Oroszország,	11. Habsburg Birodalom, Nagy-Britannia,
	Debrecen, Isaszeg, Buda, Világos, Arad, Osztrák-Magyar Monarchia,	12. Pest, Pákozd, Komárom,

Segédanyagok a 2020-as történelem kerettantervek bevezetéséhez I.

Adatok (lexikák) a 2012-es és a módosított, 2020-as tantervekben
(5–6. és 7–8. évfolyam)

KÖZÉPISKOLA – 9-10. ÉVFOLYAM**Kulcsfogalmak**

CSAK A 2012-ES TANTERVBEN	MINDKÉT TANTERVBEN	CSAK A 2020-AS TANTERVBEN
Értelmező kulcsfogalmak		
tény és (bizonyíték),	történelmi idő, változás és folyamatosság, ok és következmény, történelmi forrás, bizonyíték, interpretáció, jelentőség. bizonyíték, interpretáció, jelentőség.	történelmi (jelentőség), történelmi nézőpont
Tartalmi kulcsfogalmak		
<i>Politikai</i>		
politikai párt, egyeduralom, önkényuralom, polgárjog, szuverenitás,	politika, állam, államszervezet, államforma, köztársaság, diktatúra, demokrácia, monarchia, önkormányzat, birodalom, közigazgatás, hatalmi ágak,	parlamentarizmus, jog, alaptörvény, törvény, rendelet,
<i>Társadalmi</i>		
társadalmi mobilitás, felemelkedés, lesüllyedés, város,	társadalom, társadalmi csoport, népesedés, népességrobbanás, migráció, életmód,	demográfia, nemzet, etnikum, identitás,
<i>Gazdasági</i>		
gazdasági tevékenység, gazdasági rendszer, termelés, termelési egység, erőforrás, gazdasági szereplő, gazdasági kapcsolat, gazdasági válság, gyarmatosítás, termelés, erőforrás, pénzgazdálkodás, piaci egyensúly, kereskedelmi mérleg,	gazdaság, kereskedelem, piac, önellátás,	pénz, mezőgazdaság, ipar, adó, árutermelés,
<i>Eszme- és vallástörténeti</i>		
vallásüldözés, vallásszabadság,	vallás, politeizmus, monoteizmus, egyház,	kultúra, művészet, hit, civilizáció, eszme/ideológia, világkép.

Segédanyagok a 2020-as történelem kerettantervek bevezetéséhez I.

Adatok (lexikák) a 2012-es és a módosított, 2020-as tantervekben
(5–6. és 7–8. évfolyam)

A főbb témakörök a 2012-es és 2020-as tantervben

2012-ES KERETTANTERV	2020-AS KERETTANTERV
1. Az őskor és az ókori Kelet (8 óra)	1-3. Civilizáció és államszervezet az ókorban (13 óra)
2. Az ókori Hellász (11 óra)	
3-5. Az ókori Róma (12 óra)	
	4. Vallások az ókorban (5 óra)
	5. Hódító birodalmak (8 óra)
6. A középkor (18 óra)	6. A középkori Európa (10 óra)
7-8. A magyarság története a kezdetektől 1490-ig (16 óra)	7. A magyar nép eredete és az Árpád-kor (14)
	8. A középkori Magyar Királyság fénykora (13 óra)
9. A világ és Európa a kora újkorban (12 óra)	9. A kora újkor (12 óra)
10. Magyarország a kora újkorban (14 óra)	10. A török hódoltság kora Magyarországon (10 óra)
11-12. Felvilágosodás, forradalmak és a polgárosodás kora (15 óra)	11. A felvilágosodás kora (5 óra)
	12. Az új eszmék és az iparosodás kora (5 óra)
13. Az újjáépítés kora Magyarországon (9 óra)	13. Magyarország a 18. században (10 óra)
14-15. Reformkor, forradalom és szabadságharc Magyarországon (15 óra)	14. A reformkor (10 óra)
	15. A forradalom és a szabadságharc (8 óra)

Adatok (lexikák)

Megjegyzések:

- A táblázatokban az egyes témaköröket a számjegyünkkel jelöltük.
- A 2020-as tanterv adatait enyhébb, a közös tantervi adatokat erősebb szürkítéssel jeleztük.
- Az általános iskolában is tárgyalt adatokat aláhúzással jelöltük.
- A 2020-as tanterv 12-13. fejezeteinek sorrendjét a táblázatban megcseréltük.

CSAK A 2012-ES TANTERVBEN	MINDKÉT TANTERVBEN	CSAK A 2020-AS TANTERVBEN
9. ÉVFOLYAM		
Őskor, ókor		
Fogalmak		
1. régészet, homo sapiens, őskőkor, újkőkor, zsákmányoló életmód, mágia, bronzkor, vaskor, nemzetség,	városállam, öntözéses földművelés,	1. fáraó, piramis, hieroglifa, ékírás, múmia,

Segédanyagok a 2020-as történelem kerettantervek bevezetéséhez I.

Adatok (lexikák) a 2012-es és a módosított, 2020-as tantervekben
(5–6. és 7–8. évfolyam)

despotizmus, buddhizmus, brahmanizmus,		
2. mitológia, türannisz, esküdtbírótság, demagógia, hellenizmus,	polisz, arisztokrácia, démosz, <u>rabszolga</u> , <u>népgyűlés</u> , sztratégosz, cserépszavazás, filozófia,	2. Akropolisz, <u>jósda</u> , <u>olümpiai játékok</u> ,
3. triumvirátus, principatus, dominatus,	patrícus, plebejus, consul, senatus, dictator, néptribunus, <u>provincia</u> , limes, polgárjog,	3. császár, <u>amfiteátrum</u> , <u>gladiátor</u> , <u>légió</u> ,
4. egyistenhit,	zsidó vallás, diaszpóra, apostol, Biblia, egyház, püspök, zsinat, próféta,	4. politeizmus, monoteizmus, Ószövetség/Héber Biblia, Tízparancsolat, jeruzsálemi templom, Messiás, <u>keresztény vallás</u> , <u>keresztység és úrvacsora</u> , misszió, <u>Újszövetség</u> , evangélium,
	barbár, <u>népvándorlás</u> , iszlám, Korán, kalifa,	<u>hunok</u> ,
Személyek		
1. I. Dareiosz, Buddha, Konfuciusz,	Hammurapi, <u>Kheopsz</u> ,	
2. Szolón, Pheidiasz, Thuküdidész,	Kleiszthenész, <u>Periklész</u> , Platón, Arisztotelész, Hérodotosz, <u>Nagy Sándor</u> , <u>Zeusz</u> , <u>Pallasz Athéné</u> ,	
3. Hannibal, a Gracchus-testvérek, Marius, Sulla, Antonius,	<u>Caesar</u> , <u>Augustus</u> ,	
4. Salamon,	<u>Mózes</u> , <u>Jézus</u> , <u>Szent Péter és Szent Pál apostolok</u> , Constantinus,	4. Ábrahám,
	<u>Attila</u> , Justinianus, <u>Mohamed</u> , Nagy Károly,	5. I. Ottó
Kronológia		
1. Kr. e. 8000 körül, Kr. e. XVIII. század, Kr. e. X. század,	<u>Kr. e. 3000 körül – Kr. u. 476.</u>	
2. Kr. e. 336–323,	<u>Kr. e. 776</u> , Kr. e. 5. század közepe,	2. Kr. e. 508
3. Kr. e. 264-146, Kr. e. 31,	<u>Kr. e. 753</u> , Kr. e. 510, Kr. e. 44, <u>Kr. u. 70</u> , 395,	
	313, 325,	4. <u>Kr. e. és Kr. u.</u> ,
	<u>476</u> , 622, 732,	

Segédanyagok a 2020-as történelem kerettantervek bevezetéséhez I.

Adatok (lexikák) a 2012-es és a módosított, 2020-as tantervekben
(5–6. és 7–8. évfolyam)

Topográfia		
1. „termékeny félhold”, Perzsia, Kína, India,	Mezopotámia, Babilon, <u>Egyiptom</u> ,	1. <u>Nílus</u> ,
2. Spárta, Peloponnészosz, Makedónia,	<u>Athén</u> , <u>Olümpia</u> , Alexandria,	
3. Karthágó, Actium, Sopianae,	<u>Róma</u> , Pannónia, <u>Aquincum</u> , Savaria,	3. <u>Itália</u> , <u>Római Birodalom</u> ,
	Palesztina, <u>Jeruzsálem</u> ,	4. Kánaán, Júdea, Izrael, <u>Betlehem</u> ,
	Konstantinápoly, Bizánci Birodalom, Mekka, Német-római Császárság,	5. Hun Birodalom, Poitiers, Frank Birodalom,
Középkor		
Fogalmak		
6. ortodox egyház, katolikus egyház, önellátás, nyomásos gazdálkodás, invesztitúra, antijudaizmus, kolduló rend, hospes, skolasztika, egyetem, humanizmus, városi önkormányzat,	<u>uradalom</u> , majorság, <u>jobbágy</u> , <u>robot</u> , <u>pápa</u> , <u>szerzetes</u> , <u>bencés rend</u> , ferences rend, eretnek, inkvizíció, <u>kolostor</u> , <u>katolikus</u> , <u>kódex</u> , <u>román stílus</u> , <u>gótikus stílus</u> , <u>reneszánsz</u> , <u>lovag</u> , feudalizmus, hűbériség, rendi monarchia, <u>céh</u> , levantei kereskedelem, Hanza, reneszánsz,	6. <u>földesúr</u> , kiváltság, ferences rend, ortodox, érsek, cölibátus, szent, <u>nemes</u> , király, keresztes hadjáratok, <u>polgár</u> ,
7. nyelvrokonság, őstörténet, őshaza, (törzs)szövetség, kettős fejedelemség, királyi és nemesi(vármegye), királyi tanács, szerviens, várjobbágy, vajda, Aranybulla,	<u>honfoglalás</u> , <u>kalandozások</u> , <u>székelyek</u> , <u>vármegye</u> , egyházmegye, <u>tized</u> , nádor, <u>ispán</u> , szászok, <u>kunok</u> , Szent Korona,	7. <u>finnugor</u> , <u>törzs</u> , <u>fejedelem</u> , <u>kabarok</u> , <u>vérszerződés</u> , kettős honfoglalás elmélete, avarok, rovásírás, érsekség, kancellária, kettős kereszt, <u>tatárok/mongolok</u> ,
8. harmincad, úriszék, báró, köznemes, ősiség, (végvári) rendszer,	<u>aranyforint</u> , regálé, kapuadó, kilenced, bandérium, perszonalunió, szabad királyi város, bányaváros, mezőváros, <u>kormányzó</u> , <u>végvár</u> , <u>szultán</u> , szpáhi, <u>janicsár</u> , rendkívüli hadiadó, füstpénz, fekete sereg, Corvina, <u>Szent Korona</u> ,	8. sarkalatos nemesi jogok, főnemes, <u>zsoldos</u> , Szent Koronatan, Képes krónika, <u>szekérvár</u> ,
Személyek		
6. Karolingok,	VII. Gergely, Aquinói Szent Tamás, <u>Gutenberg</u> , (7)	6. <u>Szent Benedek</u> , Assisi Szent Ferenc, Leonardo da Vinci, Dózsa György,
7. Anonymus,	<u>Árpád</u> , <u>Géza</u> , I. (Szent) <u>István</u> , <u>Koppány</u> , I. (Szent) <u>László</u> ,	7. <u>Álmos</u> , Árpád-ház, <u>Szent Gellért</u> , Szent Imre, III. <u>Béla</u> ,

Segédanyagok a 2020-as történelem kerettantervek bevezetéséhez I.

Adatok (lexikák) a 2012-es és a módosított, 2020-as tantervekben
(5–6. és 7–8. évfolyam)

	<u>Könyves Kálmán</u> , <u>II. András</u> , <u>IV. Béla</u> ,	<u>Szent Margit</u> ,
	<u>I. (Anjou) Károly</u> , <u>I. (Nagy) Lajos</u> , <u>Luxemburgi Zsigmond</u> , <u>Hunyadi János</u> , <u>I. (Hunyadi) Mátyás</u> ,	
Kronológia		
6. 800, 843, 1215,	622, 732, 1054, 1453,	6. 476–1492, 1347,
7. 895 táján, 955, 972–997, 1077-1095, 1095-1116, 1205-1235, 1235-70,	<u>895</u> , <u>997/1000–1038</u> , <u>1222</u> , <u>1241–1242</u> ,	7. <u>907</u> ,
8. (1308)-42, 1342-82, 1387-1437,	<u>1301</u> , 1308., 1351, 1444, <u>1456</u> , <u>1458–90</u> ,	8. <u>1335</u> , 1396, 1443–1444,
Topográfia		
6. Német-római Birodalom,	Egyházi (Pápai) Állam, Velence, Firenze, <u>Szentföld</u> ,	6. <u>Anglia</u> , <u>Franciaország</u> , levantei kereskedelmi hálózat, Hanza kereskedelmi hálózat,
7. Magna Hungaria, Kazár Birodalom, Levédia, Augsburg, Dalmácia,	<u>Etelköz</u> , <u>Vereckei-hágó</u> , <u>Pannonhalma</u> , <u>Esztergom</u> , <u>Székesfehérvár</u> , Pozsony, <u>Muhi</u> , Erdély, <u>Horvátország</u> , <u>Muhi</u> ,	7. <u>Kárpát-medence</u> ,
	<u>Buda</u> , <u>Visegrád</u> , <u>Lengyelország</u> , <u>Nándorfehérvár</u> ,	8. <u>Csehország</u> , osztrák tartományok, <u>Nikápoly</u> , <u>Várna</u> , <u>Kolozsvár</u> , <u>Kenyérmező</u> , <u>Oszmán Birodalom</u> ,
10. ÉVFOLYAM		
Kora újkor		
Fogalmak		
9. ültetvény, vetésforgó, puritán, Jognyilatkozat, merkantilizmus,	világkereskedelem, abszolutizmus, <u>manufaktúra</u> , <u>tőke</u> , <u>kapitalizmus</u> , <u>tőzsde</u> , <u>reformáció</u> , protestáns, református, <u>evangélikus</u> , anglikán, <u>ellenreformáció</u> , <u>jezsuiták</u> , <u>barokk</u> , alkotmányos monarchia,	9. <u>infláció</u> , <u>gyarmat</u> , <u>tőkés</u> , <u>bérmunkás</u> , <u>bank</u> , <u>részvény</u> , <u>vallási türelem</u> , <u>katolikus megújulás</u> ,
10. hajdú, vitézlő rend,	örökös jobbágyság, rendi országgyűlés, unitárius, kuruc, trónfosztás,	10. <u>hajdúszabadság</u> , <u>labanc</u> , <u>szabadságharc</u> ,
Személyek		
9. Spinoza, I. Erzsébet, Cromwell I. (Nagy) Péter,	Kopernikusz, <u>Kolumbusz</u> , Vasco da Gama, Magellán, <u>Luther</u> , <u>Kálvin</u> , V. Károly, XIV. Lajos,	9. Habsburg-dinasztia, Loyolai (Szent) Ignác,

Segédanyagok a 2020-as történelem kerettantervek bevezetéséhez I.

Adatok (lexikák) a 2012-es és a módosított, 2020-as tantervekben
(5–6. és 7–8. évfolyam)

	I. Szulejmán, II. Lajos, (Szapolyai) János, I. Ferdinánd, <u>Dobó István</u> , Zrínyi Miklós (a szigetvári hős), <u>Károli Gáspár</u> , <u>Pázmány Péter</u> , <u>Bocskai István</u> , <u>Bethlen Gábor</u> , <u>Zrínyi Miklós (a költő és hadvezér)</u> , I. Lipót, Savoyai Jenő, <u>II. Rákóczi Ferenc</u> .	10. Báthory István, Apáczai Csere János,
Kronológia		
9. 1618-(1648), 1642-49,	<u>1492</u> , 1492-től az újkor, <u>1517</u> , 1648, 1689,	9. 1545, 1568,
10. 1591-1606, 1707,	<u>1526</u> , <u>1541</u> , <u>1552</u> , 1566, 1664, <u>1686</u> , 1699, , 1703-11, 1711,	
Topográfia		
9. Németalföld	<u>India</u> , <u>London</u> , Versailles, Szentpétervár,	9. <u>Spanyolország</u> ,
10. Ónod, Nagyszombat,	<u>Mohács</u> , <u>Kőszeg</u> , <u>Eger</u> , <u>Szigetvár</u> , <u>Hódoltság</u> , <u>Sárospatak</u> , <u>Pozsony</u> , <u>Bécs</u> ,	10. <u>Habsburg Birodalom</u> , <u>Erdélyi Fejedelemség</u> , Magyar Királyság (királyi Magyarország), Gyulafehérvár,
Újkor		
Fogalmak		
11-12. racionalizmus, természetjog, népszuverenitás, Emberi és polgári jogok nyilatkozata, ökumenikus gondolkodás, terror,	<u>felvilágosodás</u> , <u>hatalmi ágak megosztása</u> , társadalmi szerződés, <u>szabad verseny</u> , <u>alkotmány</u> , alkotmányos monarchia, felelős kormány, felvilágosult abszolutizmus, <u>cenzus</u> , <u>általános választójog</u> , <u>diktatúra</u> , jakobinus, Szent Szövetség,	11. jogegyenlőség, népfelség, <u>elnök</u> , <u>miniszterelnök</u> , <u>forradalom</u> ,
12. emancipáció,	<u>liberalizmus</u> , <u>nacionalizmus</u> , <u>konzervativizmus</u> , <u>munkanélküliség</u> , emancipáció, <u>szegregáció</u> , <u>szocializmus</u> , <u>urbanizáció</u> ,	12. <u>nemzetállam</u> , <u>ipari forradalom</u> , <u>tömegtermelés</u> ,
13. betelepítés, betelepülés, Pragmatica Sanctio, Helytartótanács, jobbágyrendelet,	amnesztia, felvilágosult abszolutizmus, vámrendelet (kettős vámhatár), úrbéri rendelet, Ratio Educationis, türelmi rendelet,	13. <u>nyelvrendelet</u> ,
14. polgári átalakulás, liberális nemesség, centralista, államnyelv, önkéntes és kötelező (örökváltság), védővám,	alsó- és felsőtábla, reform, érdekegyesítés, <u>közteherviselés</u> , <u>jobbágyfelszabadítás</u> , <u>örökváltság</u> ,	

Segédanyagok a 2020-as történelem kerettantervek bevezetéséhez I.

Adatok (lexikák) a 2012-es és a módosított, 2020-as tantervekben
(5–6. és 7–8. évfolyam)

15. cenzusos választójog, nemzetőrség, tavaszi hadjárat, nemzetiségi törvény,	márciusi ifjak, <u>sajtószabadság</u> , <u>cenzúra</u> , áprilisi törvények, felelős kormány, népképviselői <u>országgyűlés</u> , Függetlenségi nyilatkozat,	15. politikai nemzet, <u>nemzetiség</u> , <u>honvédség</u> ,
Személyek		
11-12. Voltaire, II. (Nagy) Frigyes, XVI. Lajos, Danton, Stephenson,	Montesquieu, Rousseau, Adam Smith, <u>Washington</u> , Robespierre, <u>Napóleon</u> , Metternich,	11. Newton,
	Watt, Marx,	12. <u>Edison</u> , Ford,
13. III. Károly, Kazinczy Ferenc,	<u>Mária Terézia</u> , II. József,	
	<u>Széchenyi István</u> , Wesselényi Miklós, Kölcsey Ferenc, Deák Ferenc, <u>Kossuth Lajos</u> , Ganz Ábrahám,	14. József nádor,
15. Szemere Bertalan, Jellasics, Windischgrätz,	Petőfi Sándor, <u>Batthyány Lajos</u> , <u>Görgei Artúr</u> , <u>Bem József</u> , <u>Ferenc József</u> , Julius Haynau,	15. <u>Klapka György</u> ,
Kronológia		
11-12. (1776.) július 4., (1789.) július 14., 1793-1794, (1804)-1814/15, 1848,	<u>1776</u> , <u>1789</u> , 1804–1814/1815,	<u>1815</u> ,
13. 1723,	1740–1780, 1780–1790,	
14. 1832-36,	1830, 1844,	14. <u>1830-1848</u> ,
15. 1849. április 6.,	<u>1848. március 15.</u> , 1848. április 11., 1848. szeptember 29., 1849. április 14., 1849. május 21., 1849. augusztus 13., <u>1849. október 6.</u> ,	15. 1849. április–május,
Topográfia		
11-12. gyarmatok Észak-Amerikában, Szilézia,	<u>Párizs</u> , <u>Oroszország</u> , <u>Poroszország</u> , <u>Lengyelország</u> , <u>Waterloo</u> ,	11. <u>Nagy-Britannia</u> , <u>Amerikai Egyesült Államok</u> ,
		12. Manchester, New York,
13. Bácska, Bánát,	<u>Temesvár</u> , Határőrvidék,	
14. Vaskapu,	Pest-Buda,	
	<u>Pákozd</u> , <u>Isaszeg</u> , <u>Debrecen</u> , <u>Világos</u> , <u>Arad</u> ,	15. <u>Komárom</u> ,

Segédanyagok a 2020-as történelem kerettantervek bevezetéséhez I.

Adatok (lexikák) a 2012-es és a módosított, 2020-as tantervekben
(5–6. és 7–8. évfolyam)

Kaposi József és Száray Miklós Érettségi adattárából² hiányzó fogalmak

9. ÉVFOLYAM

Akropolisz: a görög felsőváros, fellegrvár. A görög poliszok természetes kiemelkedéseket falakkal megerősített központjai, ahol a város kultikus épületei álltak. Így volt ez Athén esetében is, ahol az Akropoliszon állt a város védőistene, Pallasz Athénéé temploma.

avarok: török eredetű lovasnomád nép. Első hullámuk 568-ban érte el a Kárpát-medencét. Meghódították a Balkánt, jelentős szláv tömegeket dobva a térségbe. Államuk hanyatlott, majd második hullámuk – melyet lehetséges, hogy magyarok alkottak – betelepülése megerősítette birodalmukat. Az ismét meggyengülő nomád államot Nagy Károly két hadjáratban megtörte, s a volt pannóniai részeken őgrófságot szervezett. Jelentős tömegeik megélték a Kárpát-medencében a magyar honfoglalást. Az avaroktól vette át a nyugat a lovas páncélos harcmodorhoz nélkülözhetetlen kengyel használatát.

bencés rend: a VI. században (Monte Cassino, 529) Szent Benedek által alapított szerzetes rend. Regulája a hitélet mellett a munka szerepét emelte ki. A barátok földet műveltek, könyveket másoltak, hozzájárultak a latin írásbeliség átmentéséhez. A kora középkorban jelentős részt vállaltak a térítőmunkából.

cölibátus: papi nőtlenség. VII. Gergely pápa vitte keresztül, hogy a katolikus egyház papjai, a szerzetesekhez hasonlóan ne nősüljenek. A cölibátus bevezetésének kettős oka volt: egyrészt a hitélet erősítése, másrészt az egyházi vagyon védelme.

egyházmegye: az egyházi hierarchia területi egysége. A Szent István alapította magyar egyházszerkezetben az érsekségek és az esperességek között helyezkedett el. Élükön a püspök állt. Istvánt követően az egyházmegyék száma még nőtt.

ékírás: a sumerek által kialakított kép-, majd szótagírás. Elsősorban kisméretű agyagtáblákra írták háromszögletű pálcával (ennek ékalakú lenyomatából származik az írás elnevezése), kezdetben jobbról balra, majd balról jobbra. A sumerektől Mezopotámia népei egész a perzsáig átvették használatát.

érsek: a katolikus hierarchiában a pápa után következő, területhez (érsekség) kötődő tisztség (főpüspök), melyet a püspökök vezette püspökségek követnek. A magyar érsek elnevezés a harmadik magyarországi érsek (Asztrik) nevéből fakad. A magyar katolikus egyház vezetője Szent István óta az esztergomi érsek.

érsekség: az egyházi hierarchia területi egysége, mely püspökségekre oszlik. Élén az érsek áll. A Szent István alapította magyar egyház feje az esztergomi érsek volt.

fáraó: az ókori Egyiptom uralkodói egészen a római hódításig (Kr.e. 30.). A fáraókat isteni eredetűnek tekintették, és hatalmuk despotikus volt.

Segédanyagok a 2020-as történelem kerettantervek bevezetéséhez I.

Adatok (lexikák) a 2012-es és a módosított, 2020-as tantervekben
(5–6. és 7–8. évfolyam)

ferences rend: a XIII. században (1210) Assisi Szent Ferenc által alapított ún. koldulórend. III. Ince pápa engedélyezte a rendet az eretnekek elleni harc hatékonysága érdekében. Templomaikat a városokban építették, tagjai sokáig ténylegesen koldulásból éltek, ezért sok népmozgalom vezetői között megtaláljuk őket.

finnugor: nyelvcsalád. Az Ural vidékén alakult ki a Kr.e. IV. évezredben. A finnek nyugat felé húzódásával két részre, a finn és az ugor ágra szakadt. A keleten maradtak alkotják az ugor ágot, melybe a nyelvészet a magyart is sorolja.

földbirtokos: a középkor folyamán a földtulajdonnal és kiváltságokkal rendelkező csoport. Különböző időszakokban más elnevezést alkalmazunk rájuk (pl. a kora középkorban >hűbéres).

honfoglalás: a magyarságnak a Kárpát-medencébe való költözése (862–895), az új haza megszerzésének folyamata, melyet Álmos és Árpád vezetett.

hunok: török nyelvű, lovas nomád nép. Kínát már a Kr. e. III. században támadták, ellenük épült a kínai nagy fal. Közép-Ázsiából nyugat felé törve 375-ben elérték Európát, nyugat felé lökve a germánokat, megindítva ezzel a népvándorlást. Attila vezetésével óriási birodalmat hoztak létre. Szembefordult Rómával is a catalaunumi csatában (451), majd az Itáliában (452) történő összecsapások mindkét felet kimerítették. Attila 453-ban bekövetkező halála után birodalmuk szétesett, egy részük keletre húzódott, visszacsatlakozva az itt élő nomád népekhez.

Jeruzsálemi templom: a zsidóság Istennek emelt temploma Jeruzsálemben. Az első Salamon építtette a Kr.e. X. században, melyet az újbabiloniak elpusztítottak. A visszatérő zsidók ismét felépítették a templomot, mely fennállt a római hódítás idején is. A zsidók felkelésének leverésekor (Kr.u. 70) pusztult el.

jósdá: a jóslás színhelye. A görög hitvilág szerves részét képezte a jövő megismerésének vágya, így fontos szerepet játszottak egy-egy isten szentélyei, ahol jósdák működtek. Zeusz dodonai szentélyében a szent tölgyek susogásából jósoltak. Apolló delphoi szentélyében a vulkáni kigőzölgésekben elbódult Püthia szavait értelmezték Apollón papjai.

kabarok: török nyelvű nomád törzsek. A Kazár Birodalomból való kiszakadásukkor (930 körül?) a magyarsághoz csatlakozott három törzsük, később egybeolvadtak a magyarsággal.

keresztység: keresztény szertartás, mely a kereszténységhez való csatlakozást, s egyben az eredendő bűntől való megtisztulást is jelenti. Számos keresztény felekezetnél szentség. A keresztelés vízzel való meghintéssel vagy megmártózással történik. Innen származik görög eredetű elnevezése is (baptisma - bemeztetés).

kettős honfoglalás: László Gyula által kidolgozott elmélet, mely szerint a hagyományos honfoglalást (895) megelőzte az avarok második hulláma (670-es évek), mely a magyarok első honfoglalása volt. E nézetet számos érv támasztja alá: 930 körül nem volt népmozgás a Kárpát-medencében, pedig ekkor vándoroltunk az Etelközbe; a késő-avar temetők

Segédanyagok a 2020-as történelem kerettantervek bevezetéséhez I.

Adatok (lexikák) a 2012-es és a módosított, 2020-as tantervekben
(5–6. és 7–8. évfolyam)

szervesen kiegészítik Árpád magyarjainak sírjait, s mindkét terület helynevei magyarok; a földművelést valószínűtlenül rövid idő alatt kellett volna elsajátítani őseinknek; a krónikák olvashatók ilyen értelemben is. Mindazonáltal a tudomány jelentős része kétségbe vonja az elméletet.

kettős kereszt: két vízszintes tagolással rendelkező latin kereszt, melynél a felső tagolás kisebb az alsónál. A kettős kereszt az egyházi hierarchiában a pátriárkákat illette meg. A magyar királyok címerében III. Béla idején jelenik meg először. Majd az ország címerébe kerülve a magyar államiság egyik szimbólumává vált.

király: a történelem folyamán más tartalmakkal megjelenő elnevezése az uralkodóknak. Általában (különböző módon) örökletes hatalom. A magyar elnevezés feltehetően Nagy Károly nevéből ered szláv közvetítéssel.

kódex: (a latin fatábla, codex szóból ered) kézzel írott középkori könyv, a könyvnyomtatás elterjedését megelőző időkben (IV–XVI. század). A papír európai elterjedéséig (kb. a XI–XIII. század) pergamenre írták. A könyvtestet eleinte két fatábla közé rögzítették, innen ered az elnevezése. A szövegeket iniciálékkal (díszes kezdőbetűk), lapszéldísszel és miniatúrákkal (kis képek) díszítették. A kódexmásolók eleinte kolostorokban, majd a XII. századtól egyre inkább világi műhelyekben dolgoztak. Munkájukat az iniciálékat és miniatúrákat festő miniátor, valamint a kódex aranyozását végző illuminátor segítette.

múmia: arab eredetű szó a különböző eljárással konzervált emberi, ritkán állati tetemek megjelölésére. A testből eltávolították a könnyen romlandó részeket, majd szurkos vászonnal elzárták a levegőtől. A múmiakészítés Egyiptomban abból a hitből eredt, hogy az emberi test is része a túlvilági életnek.

olümpiai játékok: a görög hitvilágban az istenek tiszteletére rendezett sportviadatok egyike. Olümpiában Zeusz tiszteletére rendeztek négyévente játékokat (Kr.e. 776 az első feljegyzett játék – egyben a görög időszámítás kezdete).

Ószövetség/Héber Biblia: A zsidó és a keresztény vallásnak egyaránt szent könyve. Tartalmazza a zsidó mitológiát és történelmet. Hosszú évszázadok alatt alakult ki (Kr.e. XI–III. század), s állították össze.

polgár: a görög-római történelemben a városállam teljes jogú tagjai. Mind a görög poliszok, mind Róma esetében hosszú küzdelemben vívták ki a szabadok szegényebb csoportjai a polgárjogot, s az ezzel járó jogokat és kötelességeket. A középkorban a város közösségének teljes jogú tagja.

polgárjog: a görög-római történelemben a városállam teljes jogú tagjainak jogállása, akik koronként más módon részt vehettek a politikai életben.

rovásírás: A honfoglalók török eredetű betűírása. Jobbról balra halad. A kereszténység (latin írás) elterjedésével háttérbe szorult, de a székelység körében a középkor végéig fennmaradt, melynek számos emléke megőrződött. Ma reneszánszát éli.

Segédanyagok a 2020-as történelem kerettantervek bevezetéséhez I.

Adatok (lexikák) a 2012-es és a módosított, 2020-as tantervekben
(5–6. és 7–8. évfolyam)

Tízparancsolat: az Ószövetségben/Héber Bibliában szereplő alapvető vallási és erkölcsi parancsolatok, melyet Isten Mózesnek adott át kőtáblákon a Sínai-hegyen.

Újszövetség: a keresztény Biblia második nagy egysége. Elnevezése az Ószövetséghez hasonlóan a keresztényeknek Istennel kötött szövetségére utal. A négy evangélium (Máté, Márk, Lukács és János) mellett tartalmazza az Apostolok cselekedeteit, az Apostoli leveleket és az Apokalipszist.

úrvacsora: a keresztény dogmatika része a kenyér és a bor átváltozásának tana, melyet Jézus az utolsó vacsorán mutatott be. A katolikus felfogás szerint a kenyérben és a borban Jézus valóságosan jelen van (Oltáriszentség). A protestáns úrvacsora felfogás nem egységes. Luther szerint a megszentelés után a kenyér és a bor továbbra is kenyér és bor marad, de mégis Jézus valódi teste jelenik meg. Kálvin szerint az úrvacsorában csak kenyér és bor adatik a híveknek, de lelkileg Jézus testét és vérének vesznek magukhoz.

vérszerződés: a magyar törzsfők egységének, a Magyar Nagyfejedelemségnek az alapszerződése. Gestáink szerint a hét vezér kötötte Etelközben. A Nagyfejedelemség vezetőjének Álmost és utódait ismerték el. Az elnevezés onnan ered, hogy a hagyomány szerint a törzsfők vérüket egy edénybe csorgatták és összekeverték, ezzel pecsételve meg örök időkre egyezségüket.

zsidó vallás: a zsidók, a héberek körében kialakult egyistenhívő vallás. A zsidóság egyistenhívő vallása a babiloni fogság (Kr. e. VI. század) idején alakult ki. Kezdetben Jahve egy volt az istenek közül, majd a zsidók egyetlen istenének tekintették, végül a mindenség egyetlen istenének.

10. ÉVFOLYAM

alsó- és felsőtábla: a Pozsonyban ülésező magyar rendi országgyűlésen (diétán) a király és a rendek együtt alkották a törvényeket. Az országgyűlést az uralkodó hívta egybe. Meghívólevelében előre meghatározta a megvitatandó kérdéseket, majd a két tábla jóváhagyása után szentesítette a törvényeket. A kétkamarás országgyűlés alsótáblájába minden vármegye két követet küldhetett, a szabad királyi városok pedig egyet-egyet. Szavazati joggal a megyei követek egyenként rendelkeztek, míg a szabad királyi városok összesen egy szavazati joggal bírtak. Megjelenhettek itt a káptalanok képviselői, valamint a távollévő főrendek követei is (utóbbiak szavazati jog nélkül). A felsőtáblán a főpapság, valamint az arisztokrácia személyesen vehetett részt. Hivatalból a főispánok is tagjai voltak a felsőtáblának. Kétkamarás rendi országgyűlés 1608–1848-ig működött a Magyar Királyságban.

amnesztia: magyarul közkegyelem, mely a görög közbocsánat, elfelejtés szóból ered. Jelentése a bűncselekmények elkövetőre kirótt büntetések részleges vagy teljes eltörlése, esetleg már a bűnvádi eljárás kizárása. Általában az államfő jogosult a meghirdetésére, akár csoportokra, akár egyénekre. Történelmi szerepe különösen a szabadságharcokat követően

Segédanyagok a 2020-as történelem kerettantervek bevezetéséhez I.

Adatok (lexikák) a 2012-es és a módosított, 2020-as tantervekben
(5–6. és 7–8. évfolyam)

jelentős. A Rákóczi-szabadságharcot lezáró szatmári béke politikai és vallási amnesztiát biztosított a kurucoknak, az 1956 utáni többéves megtorlást követően az 1963. évi 4. sz. törvényerejű rendeletben „az ellenforradalmi cselekmények” miatt elítéltek számára biztosított kegyelmet az Elnöki Tanács.

áprilisi törvények: az 1848. március 15-i forradalom hatására a magyar rendi országgyűlés által elfogadott és V. Ferdinánd által szentesített 31 törvénycikk. Rendelkezett az első felelős magyar kormány felállításáról, a népképviselői országgyűlés évenkénti Pesten történő összehívásáról, a jobbágyság felszabadításáról, az úrbéri viszonyok és a tized megszüntetéséről, a cenzúra eltörléséről, Magyarország és Erdély egyesítéséről, az egyenlő és arányos közteljesítésről, az ösiség eltörléséről, a törvény előtti egyenlőségről, a bevett vallási felekezetek egyenjogúságáról.

bank: egy olyan intézmény, amely pénzügyi szolgáltatásokat nyújt (pl. betétet gyűjt, hitelt ad), a pénzügyi rendszer egyik legfontosabb mozgatórugója. Az olasz banca szóból ered, ami a középkori pénzváltó padokra utal.

cenzus: (lat. census jelentése vagyonbecslés) a polgárok beosztása vagyoni helyzetük szerint. Már az ókorban (pl. Athénban Szolón, Rómában Servius Tullius törvényei alapján) ennek alapján döntöttek el, hogy a polgárok milyen mértékben részesülhetnek a polgárjogok gyakorlásában. A polgári kor kezdetén szorosan kötődött a választójoghoz, mert a XIX. század első felében a nemesek mellett rendszerint csak a vagyonos és művelt férfiak szavazhattak. Magyarországon a cenzus az áprilisi törvényekben került bevezetésre a nem nemesekre, és 1918 előtt érdemben nem szűnt meg.

diktatúra: a lat. eredetű szó (dictatura, dictator) a dictare, azaz 'tollba mond' igéből származik. A köztársasági Rómában átmeneti és háborús helyzetben alkalmazták először, hogy meghatározott időre a közhatalmat egyetlen személyre, a szenátus által kinevezett diktátorra ruházták. Később a diktátorok (Marius, Sulla, Caesar) visszaéltek hatalmukkal, ezzel előkészítve a köztársaság bukását. Mai értelemben parancsuralmi rendszer, mely egy személynek vagy csoportnak a korlátlan, zsarnoki uralma, ahol a kormányzati hatalom (állami főhatalom) forrása nem a népakarat. A lenini értelemben vett proletárdiktatúra a dolgozó osztályok uralma a korábbi kizsákmányolók felett, a létező szocializmusban azonban a felső pártvezetés hivatalnokszervezetre és fegyveres erőre támaszkodó parancsuralma.

elnök: egy állam (jellemzően köztársaság) vezető tisztsége (államfő) demokráciában és diktatúrában egyaránt. Az elnöki rendszerben az államfő a végrehajtó hatalom egészét és a törvényhozó hatalom jelentős részét gyakorolhatja (pl. az Egyesült Államokban), más nem elnöki rendszerben csak jelképes hatalommal bír (pl. a demokratikus Magyarországon).

forradalom: A fennálló rendet erőszakosan – fegyveres vagy vértelen úton – megdöntő, a társadalmat gyökeresen és tartósan átalakító társadalmi mozgalom. „*Forradalomról csak ott beszélhetünk, ahol a változás új kezdetként értelmezhető, ahol erőszakot egy egészen új állam létrehozásáért alkalmaznak, s ahol az elnyomás alóli felszabadulás legalább célnak tekint a szabadság elérését.*” (Hannah Arendt) Eredetileg csillagászati kifejezés:

Segédanyagok a 2020-as történelem kerettantervek bevezetéséhez I.

Adatok (lexikák) a 2012-es és a módosított, 2020-as tantervekben
(5–6. és 7–8. évfolyam)

Kopernikusz a latin *revolutio* (revolúció, visszafordul) értelemben az égitestek körforgására alkalmazta. A szó politikai használata a XVII. századi Anglia második felében a királyság intézményének a helyreállítását, éppen a mai értelemben vett angol polgári forradalom eredményeinek eltörlését jelentette. Az első ismert alkalom, amikor forradalom alatt már nem törvényszerű ciklikusságot, csak megállíthatatlan folyamatot értettek, az 1789-es francia volt.

Függetlenségi nyilatkozat: 1. a 13 észak-amerikai brit gyarmat függetlenségét és ezzel az Amerikai Egyesült Államok megszületését kimondó nyilatkozat (1776. júl. 4.). 2. A magyar népképviselői országgyűlés Debrecenben elfogadott határozata, amely kimondta a Habsburg-Lotaringiai ház trónfosztását és Magyarország függetlenségét (1849. ápr. 14.).

honvédség: a magyar hadsereg neve az 1848–49. évi szabadságharc idején, a Horthy-korszakban és az 1990-es rendszerváltozást követően. Emellett a magyar kormány kizárólagos felügyelete alatt álló fegyveres testület az Osztrák-Magyar Monarchia idején, valamint az újonnan szervezett demokratikus hadsereg neve 1945–1848 között.

infláció: a forgalomban lévő pénz vásárlóértékének romlása, az árszínvonal tartós emelkedése.

ipari forradalom: az ipari technika robbanásszerű gyorsaságú átalakítása, a gyáripari tömegtermelés és a tartós gazdasági növekedés kialakulása a XVIII-XIX. századtól napjainkig. Angliában a textilipar gépesítésétől kezdődött, és első szakasza, a klasszikus ipari forradalom a XIX. század közepéig tartott. Ugyanez Nyugat-Európában és az Egyesült Államokban az 1830-as évektől az 1860–70-es évekig tartott, Kelet-Európában pedig ezt követően a XX. század elejéig zajlott le. Magyarországon a kiegyezés után bontakozott ki, és különösen az 1880–90-es években volt jelentős mértékű. Ez már a második ipari forradalom korszaka, melyet a XX. században még több követett.

jogegyenlőség: Az a (jogi) elv, amely szerint az államnak minden polgárát egyenlő jogok illetik meg, és a törvény előtt minden állampolgár egyenlő. Az újkorban a kapitalista társadalom törekvése a jogegyenlőtlenségen alapuló feudális társadalom átalakítására.

miniszterelnök: (lat. *minister* szó jelentése szolga) a polgári kortól önállóvá váló végrehajtó hatalom (kormány, minisztertanács, kabinet) vezetője. A tisztség eredete az abszolutizmus korába nyúlik vissza, ahol a hivatalnokrendszer vezetésére minisztert neveznek ki, aki „a király első szolgája” volt. Az egyre bonyolultabbá váló államigazgatásban több miniszter kinevezése vált szükségessé, és közülük fokozatosan kivált az első vagy főminiszter. Majd amikor a polgári korban (először a XVIII. századi Angliában) a miniszterek együttese testületként kezdtek működni, vált annak vezetőjévé a miniszterelnök, akit Angliában a mai napig első miniszternek neveznek. A mai demokráciákban jellemzően a választásokon győztes pártból kerül ki a tisztség betöltője.

munkanélküliség: Munkanélkülinek (állástalannak) hívunk minden olyan személyt, aki egy adott időpontban képes és akar is dolgozni, mégsem talál munkát. Amennyiben kiterjedt embercsoportok megfelelő lehetőségek hiányában nem jutnak álláshoz, munkanélküliségről beszélünk. A munkanélküliség a polgári állam, a piacgazdaság természetes velejárója.

Segédanyagok a 2020-as történelem kerettantervek bevezetéséhez I.

Adatok (lexikák) a 2012-es és a módosított, 2020-as tantervekben
(5–6. és 7–8. évfolyam)

Előfordult olyan a modern kori történelemben, hogy a munkanélküliség tömeges méreteket öltött, főleg világgazdasági válságok (pl. 1929–33-as, 2008-as), valamint rendszerváltások, gazdasági szerkezetváltás idején (pl. Magyarországon 1989–90 után).

nemzetállam: az egy nyelvű és kultúrájú lakosságból szervezett állam. Európában főleg a XIX-XX. században jöttek ilyenek létre a nagy birodalmakból (pl. Németország, Olaszország, balkáni államok), de a XXI. századi Európában a kevert lakosság miatt gyakorlatilag nem létezik, jóllehet egyes államok alkotmányának betűje és szellemisége is ezt sugallja (pl. Románia, Szlovákia). Ezek jellemzője a központosításra és egyedülvalóságra törekvés, az etnikai különbségek tompítása vagy fokozatos megszüntetése, a helyi hagyományok, nyelvjárások, szokások többséghez igazítása. Magyarország a trianoni békeszerződést követően vált jellemzően nemzetállammá, mivel lakossága a korábbi 50% körülből mintegy 90%-ban lett magyar etnikumú.

nemzetiség: valamely ország területén élő, nem a többségi nemzethez tartozó, elsősorban a nyelv és kultúra közössége alapján összetartozó, kisebbségben lévő népcsoport (pl. a szomszédos államokban élő magyarság vagy a hazánk területén élő egyéb népcsoportok).

népképviseleti országgyűlés: a polgári forradalmak eredményeként a lakosság szélesebb rétegei által megválasztott törvényhozó testület. Magyarországon az áprilisi törvények eredményeként 1848 nyarán a rendi gyűlést váltotta fel, cenzusos választójog alapján (vagyon, műveltség).

politikai nemzet: a modern polgári nemzet történelmileg kialakult politikai és kulturális közösség. A nemesi nemzettől az különbözteti meg, hogy nemcsak kiváltságok alkotta politikai test. A francia forradalmat követően a nemzet szó 'politikai nemzet' értelmében történő használata terjedt el, amely az országlakosok összességét jelenti, és csak a kultúrnemzet különbözteti azon belül az egyes etnikumokat. Ennek megfelelő a magyar reformerők által hirdetett egy politikai nemzet eszméje, mely azon alapult, hogy a Kárpát-medencében a magyarság csaknem ezer éve az államalkotó nemzet, és ezért jogosult a politikai irányító szerepre.

Ratio Educationis: Mária Terézia 1777-ben kibocsátott felvilágosult szellemű rendelete az oktatásügy állami szabályozásáról. Ebben egységes, a népiskolától az egyetemig felépülő iskolarendszert és államilag előírt tanterveket vezettek be, de érvényesült benne az állami ellenőrzés, a tanfelügyelet is. A rendelet meghatározta az iskolatípusokat és az oktatás idejét, állami felügyelet alá helyezte a felekezeti iskolákat és gondoskodott az állami tanítóképzésről is. 1806-ban konzervatív irányban módosították a rendeletet.

rendi országgyűlés: a rendi monarchia törvényhozó testülete, mellette főleg adót és katonát megszavazó szerv. Az első Angliában ült össze a XIII. században, Magyarországon a XV. századtól ülésezett rendszeresen. Munkájában csak a kiváltságos rétegek vehettek részt, eleinte személyesen, majd 1526 után követeik útján is. (1447–1687 között a szabad királyválasztás jogával is rendelkezett.)

Segédanyagok a 2020-as történelem kerettantervek bevezetéséhez I.

Adatok (lexikák) a 2012-es és a módosított, 2020-as tantervekben
(5–6. és 7–8. évfolyam)

sajtószabadság: az állampolgári jogok egyike a sajtó útján való szabad, hatóságilag előzetesen nem ellenőrzött és korlátozott véleménynyilvánítás. A sajtószabadság követelését a polgári átalakulásért folytatott harcban fogalmazták meg először, az 1848-as márciusi magyar forradalomnak is ez volt az egyik fő követelése.

szabadságharc: „*olyan harc, háború, amelyet valamely elnyomott nép folytat idegen elnyomói ellen szabadságjogaiért, nemzeti, népi függetlenségéért.*” (A magyar nyelv értelmező szótára) A magyar történelem meghatározó eseményei tartoznak ide: a Rákóczi-szabadságharc, az 1848–49-es és az 1956-os forradalom és szabadságharc. Számos európai nép (pl. holland, belga, görög) így nyerte el a függetlenségét az újkorban.

szegregáció: földrajzi, nemi, iskolai, faji és vallási elkülönülést is jelenthet. 1. a földrajzi szegregáció a társadalmi csoportok, etnikumok térbeli elkülönülése (pl. egy nagyvárosban belül); 2. a nemi szegregáció az emberek nemek szerinti elkülönülése (pl. vallási okokból); 3. iskolai szegregáció a különböző származású, szociális háttérű, vallású, anyanyelvű diákok elkülönített oktatása (pl. roma gyerekek esetében); 4. faji szegregáció az emberek elkülönülése különböző csoportokba a fizikai kinézet vagy egyéb szempont alapján (pl. bőrszín, vallási felekezet); 5. vallási szegregáció az emberek fizikai elkülönítése vallásuk alapján. A mai modern nyugati társadalmakban minden téren a szegregációval szemben az integráció javasolt.

Szent Szövetség: Ausztria, Oroszország és Poroszország uralkodói által 1815 őszén a bécsi kongresszuson létrehozott szövetség, melyhez hamarosan Franciaország, majd később a brit uralkodó, a pápa és a török szultán kivételével minden európai uralkodó csatlakozott. Célja a polgári nemzeti és liberális mozgalmak elleni közös fellépés, a napóleoni háborúk utáni európai hatalmi egyensúly fenntartása, a kontinens békéjének megőrzése volt. A század közepéig fennállt a szövetség, amit az 1848/49-es magyar szabadságharc elleni közös osztrák-orosz fellépés mutat.

tőke: hosszabb időre befektethető pénz, valamint anyagi és szellemi javak együttese.

tömegtermelés vagy tömeggyártás: a termékek szabványosított eljárásokon alapuló, nagy tételekben és viszonylag hosszú időn át történő előállítása. Az ipari tömegtermelés előzményei a manufaktúra korszakba, illetve az első ipari forradalom korára nyúlnak vissza, bár már az ókorban a punok, a középkorban a velenceiek is sorozatban gyártották a hajókat. Az ipari tömegtermelésben az áttörést Ford gyártógépsora hozta el a XX. század elején az Egyesült Államokban. Ezek a folyamatok a XX. század ipari forradalmi és globalizáció korának multinacionális vállalatai idején és révén méreteikben és technológiájukban tovább tökéletesedtek.

tőzsde: nyilvános, központosított és szervezett piac, olyan hely, ahol meghatározott árukat, meghatározott időben, meghatározott személyek adhatnak-vehetnek szigorú eljárási szabályok szerint. Először a XVI. században Antwerpenben, majd a XVII. században Amszterdamban és Londonban nyílt tőzsde. Magyarországon 1864-ben nyílt az áru- és értéktőzsde Budapesten.

Segédanyagok a 2020-as történelem kerettantervek bevezetéséhez I.

Adatok (lexikák) a 2012-es és a módosított, 2020-as tantervekben
(5–6. és 7–8. évfolyam)

türelmi rendelet: II. József 1781-es rendelete a protestánsok és a görögkeletiek (ortodoxok) szabad vallásgyakorlatáról és hivatalviseléséről.

unitáriusok: a szentháromságtagadó Servet Mihály követői Magyarországon és Erdélyben. Jelmondatuk: „Egy az Isten!” Erdélyben tudtak egyházzá szerveződni Dávid Ferenc vezetésével 1568-ban.

Új kerettantervi fogalmak.

ABSTRACT

Resources for the introduction of the 2020 history framework curricula I.

Data (terms) in the modified 2012 and 2020 curricula (grades 5-6 and 9-10)

From September 2020, the modified curricula will be introduced by grade in ascending order. For a period of three years, two curricula will be used simultaneously, until the full adoption in the 2023/2024 school year of the modified version in both primary and secondary schools. To make things easier during this transitional period, we have prepared resources which list the data (terms) of the 2012 and the 2020 curricula side by side: interpretive and content key concepts, including names of historical figures, chronological and topographical data, ordered by school year, historical period, and thematic area. We have also created a section in the middle that contains the requirements common to the two framework curricula. In our first publication, we have assembled the relevant requirements for grades 5-6 in primary school and grades 9-10 in secondary school. At the end of the resource, we also list the definitions of concepts that are missing from the history matriculation exam list for grades 9-10.

JEGYZETEK

¹ Szerkesztőségünknek ugyan komoly aggodalmi vannak a NAT 2020 készítésének és bevezetésének körülményeivel, és ebből adódóan a Kerettantervek tartalmával, az iskolai alkalmazás eredményességével, de szükségességét látjuk a szaktanári munka támogatását annak bevezetéséhez. Vö. Magyar Történelmi Társulat Tanári Tagozata elnöksége: Állásfoglalás a Nemzeti alaptanterv módosításáról (2020. febr. 14.)

<https://tanaritagozat.tortenelmitarsulat.hu/hir/46/%C3%81!%C3%A1sfoglal%C3%A1s+a+Nemzeti+Alaptanterv%C5%91> (Letöltés: 2020. nov. 22.)

² KAPOSÍ József – SZÁRAY Miklós (2009): *Érettségi adattár 9–12. évfolyam*. Nemzedékek Tudása Tankönyvkiadó, Budapest. (Kiadói kód: NT-81530)